

רת, שם גר בחדר שכור, כשהוא סגור ומסוגר רוב שעות היום וכותב שירים. לאחר-מכן קיבל עבודה כמורה בכפר שכן, שאליה הלך מדי בוקר כמה קילומטרים ברגל. בימים ההם (וגם כיום, פחות או יותר) היה זה העיסוק האפשרי היחיד לצעיר ערבי משכיל בישראל. עיסוק של היה כולו תלוי בחסדי המושל הצבאי. החשד הקל ביותר בקומוניזם או בלאומנות די היה בו כדי להביא לפיטורין מיידיים.

כפר מוסמוס היה דוגמה למצבם של ערביי ישראל בימים ההם. רוב אדמותיו, וביכולן כל אדמותיו הטובות, נגזלו ממנו, באמצעות חוקי-האדמה המתוחכמים של דויד בן-גוריון, שנועדו לקחת מן הערבים את האדמות ולהעבירן לקיבוצים ולמושבים יהודיים.

האדמות הטובות של כפר מוסמוס היו בעמק-ירועאל, בשטח שנכבש עוד בראשית המלחמה עליידי צה"ל. אולם מוסמוס עזמה לא נכבשה מעולם. היא הרו נאצרי, שהפך אליל-המונים בכל רחבי העולם הערבי. גם בכנס הנצרות נאמרו דברים סתומים, שיכלו להתפרש כהבעת תמיכה בגיבור הלאומי הערבי, שהתעמר לה בהג'רג'ריונית קראה לו בשם "הרוזן המצרי".

מייד מלאה העיתונות הישראלית המודרנית בדבריי-התקפה מכוונים על הכנס הלאומי המסוכן. גם מק"י נמנעה מלהגן עליו. המימשל הצבאי פעל במהירות ובתקיפות, שלל את רשיונות-התנועה של המשתתפים, איים בפיטוריו המורים שלקחו בו חלק. היוזמה נתקפה מייד. העולם הזה היה הגורם היחיד במדינה שהגן עליו ומחה נגד פעולת המימשל הצבאי (העולם הזה 1061).

כתב העולם הזה שסיקר את הכנס סיפר לי על תופעה מיוחדת-במינה שנתגלתה בו: צעיר כפרי אלמוני, חובש כפיה, שקרא בו שיר שהצית את הלבבות. "כדאי להתעניין בבחור הזה", אמר הכתב, "זהו משורר אמיתי — המשורר הראשון שנולד בקרב ערביי ישראל".

שארתי לשמו. הכתב הסתכל בי רשימותיו. "קוראים לו ראשד ח'ר' סיין!" אמר.

ביקשתי להיפגש עימו. כעבור כמה ימים ראיתיו לראשונה. בעיקבות הפגישה כתבתי את הרשימה הראשונה שהופיעה על ראשד חוסיין בעיתונות הישראלית.

היא נשאה את הכותרת: "בן אסיה אגוד כיו" כשאני קורא עתה את הדברים, בגיליון הישן של העולם הזה (1066), אני נדהם מן הקטע האחרון של המאמר: "שני שירים של ראשד חוסיין יחד מסמלים את התהייה העמוקה שלב הדור הערבי הצעיר בישראל, הבה ללא שרשים במציאות כלשהי, בין הבטחות ישראליות וגורות המימשל הצבאי, בין שידורי קול ערב ושידורי ישראלי.

"רבים מבני גילו של ראשד בחרו ב' פיתרון קל, עברו את הגבול לירדן ולמצריים. אחרים, כמו ראשד, סירבו לנטוש את אדמת אבותיהם, ועודם מקווים להשתלב בחיי ישראל. אולם הם יוכלו לעשות זאת רק כערבים, בעלי גאווה לאומית.

"לרוע המזל, אין ממשלת ישראל יודעת מה לעשות בדרך ערבי חדש זה. שגאוותו הלאומית מתגבשת והולכת יותר מאשר ב' כל ארץ ערבית. השילטון אינו מבין אותו, חושד בו ואף חושש מפניו. תחת שיהפוך

אל ארד ("האדמה").

הכמיהה לראשד בחנה עוזמו של כן צעיר ערבי, בן גילו של ראשד חוסיין, יחד עם העלבון הי צורב שהיה כרוך בצורך לקבל רישיונות-תנועה כדי לנוע בארץ שבי בה נולד, הפחד היומיומי מפני פייטורין מן העבודה היחידה שיוכח היה לקבל, המורא מפני המושל הצבאי, ההרגשה הכללית שאין לי ערבי חלק בישראל.

אולם ראשד חוסיין לא היה שונאי-יהודים. להיפך, הוא למד עברית והיטיב לדעתה מיהודים רבים הממלאים מקומם דים בכירים בישראל. הוא תירגם את שירי ביאליק לעברית, ואת שיריו שלרועצמו לעברית. הוא יכול לנצח אותי בנקל בכל יוכח על אחד-העם ותורתו. בעודו עומד בשתי רגליו על קרקע כפרו ותכרותו הלא-אומית, השתוקק לחברה יהודית, התוחכם בלא-הירף עם חברים יהודיים, התאהב ב' נערה יהודיה — ובסופו של דבר נקרע בין שתי חברות, בין שתי אהבות, כשהערבים שוב אינם מתייחסים אליו כאל ערבי שלם, ואילו היהודים רואים בו נטע זר בקירבם. מן הדינמה הזאת לא הישתחרר מעולם.

לזרועות האוייב

ה כרתיו לפני 18 שנים, בראשית 1958.

באותם הימים נעשה ניסיון ראשון לייסד בישראל כמה תרבותית ערבית עצמאית

1965: ראשד וח'רג'ר' די-ב'ר' עד במישפט ציבורי על הפקעת אדמות, באולם "מגדל ב"י"

היה זה הימנן לשוב, והוא הוקדש לאיש יהודי. יותר מכל אדם שהכרתי, יכול היה ראשד חוסיין להיות גשר חי בין הלאומיות הערבית לבין המציאות של ישראל. אולם בישראל של 1958, כמו בישראל של 1976, לא היה הדבר אפשרי.

הוא היה אז בן 22. ערבים רבים את רים, שהתקוממו נגד המציאות בישראל, הצטרפו למק"י, המיפלגה הקומוניסטית שקדמה לרק"ח. ראשד מאס בקומוניסטים. "אסור להאמין להם", אמר. "הקומוניסט אינו דומה לשום אדם אחר. הוא רובוט. הוא חושב לפי קו שאחרים משרטטים עבורו." הוא הירשה לי לצטט פסוק זה בשמו.

כאשר נולדה קבוצה פוליטית ערבית לאומנית, פרו-נאצית, התקרב אליה. היי תה זו קבוצת אל-אד'ד, ראשיה הזמנים אותי פעמים רבות, כדי להיוועץ בי על כיוונה של הקבוצה. בהתייעצויות אלה פגשתי לא פעם את ראשד הצעיר, שהכל היה ביסודו איש פוליטי. הוא תמך בכל לב בעצה שנתתי למארחי: להכריז בפחד מלא על הכרתם במדינת-ישראל, ולקד רוא לברית בין התנועה הלאומית הערבית ובין ישראל של מחר, שתהיה פרו-אסיאית תית ומכנה להשתלב בעולם השלישי.

עוד לפני שהוכרע הדבר ירד על הקבר צה מלוא כוחיהם של השילטון. עיתונה נאסר. רשימתה לנסות הוצאה אל מחוץ לחוק. כמה מחבריה נשלחו למעצר או למאסר, אחרים השתתקו. אחד ממנהיגיה, חביב אלקהווג'י, נאסר, גורש והפך איש המודיעין הטורי במשק, האיש שהודיע את אודי אדיב, אחת, בן דורו של ראשד, סטודנט למימון בשם סברי ג'ייס, סיים את לימודיו באוניברסיטה העברית, נאסר, כתב ספר על ערביי ישראל, נטש את הארץ. הצטרף לאש"ף, הפך המומחה מס' 1 של יאסר עראפאת לענייני ישראל, נתמנה באחרונה כראש מישרד אש"ף ב' ושיינגטון.

ראשד נשאר בישראל והתנדנד בין העולמות.

בספטמבר 1961 קרה מיקרה שזעזע את היישוב הערבי בישראל, וגרם לי מהומות החמורות ביותר שאירעו בו עד ליום-האדמה מלפני שנה. שלושה צעירים ערביים ניסו לחצות את הגבול לרצועת-עזה. הם נורו למות ב' נסיבות תשודות. הגופות הוחזרו למיש' פחות בארונות חתומים. המימשל פתח את הארונות, ונחרדו ממה שראו. הגופות היו במצב גורא — ייתכן שמחמת היריות, ייתכן שמחמת עינויים. קהל האבלים הש' (המשך בעמוד 30)

צעירים כמו ראשד חוסיין לשותפים ב' מדינה, הוא עושה הכל כדי לדחפם בהר' רגה לזרועות האוייב.

ניבאתי, וזא ידעתי את אשר אני מנבא.

תינוקת נטושה

שני השירים שהזכרתי באותה כתבה סימלו את כל דרכו של ראשד. הראשון, שהצית את הלבבות בכנס נצ' רת, היה שיר לאומי: "מן אסיה אנכי! (מאסיה אנכי!) / ארץ הים והתיקוה. / ארץ הגיבורים, המורדים מפסקי-הדין ההיסטוריה! / ארץ החוב, כור מחצבתם של 'טרוריסטים'! / מולדת המורדים בשילטון ובלוהיו. / בן אסיה אנכי, בן אסר האש, בן להבות האהבה..."

עודני זוכר את היום, בו הושטתי את ידי לעולם: "אדם אנכי, קימו וברכוני ניני" / צוחקים היו, "בן-הטרור" — כך כינוני, / "עבד כו'עבד, שתוק!" / כך היום הם עומדים כגור לנישק את ידי... היה זה שיריהלל לעולם השלישי ול' מנהיגותו של ג'והארלאל נהרו ההודי, בעל-כריתו של גמאל עבד-אל-נאצר. וי-דוי לאומני נרגש, שאביטא את הגאווה הערבית המחודשת, אחרי מפלת המדינות הקולוניאליות במיצע-סיני.

השיר השני, שהופיע בצד הראשון, היה בעל אופי שונה לחלוטין. ראשד הק' דישו לרופא יהודי, הד"ר ככר, בעיקבות סיפור שקרא בהעולם הזה (1062) על ה' ילדה סינייה.

סינייה היתה תינוקת בדואית נטושה, שנאספה עליידי חיילים ישראלים במיד' בר סיני. בעת מיבצע-קדש, רופא יהודי טיפל בה ואימץ אותה. כתב ראשד: "סינייה! אינך תינוקת יחידה! / את פמל לרבים, מוכי-כאב! / את המיורה, המאמין והכופר, / פניו מגואלות כרם. / סינייה — אילו הסכים המוות / לקבל איד תי ככופר — אני מסכים!"

...היו לפיד שואת-המלחמה! היו גמח שרכש את לב האהבה! / מי את? באיזה שביל / כחפש אביך את התיקוה? / אותך! את אימך! את הלומי / שברח ממנו כשדה! / אולי היית לו תינוק יחי-די / אולי הוא מת ללא מענה. / ייתכן שנועדנו משופט / מחפש תשובה לשאלה? / עני... אב יעאלוך; "מי אבך?" / עני כשימחה: / "אמי האהבה שכלכות / ומימפחתי דריי-האחילים..."

לאחר-מכן החליטו השילטונות ל' העבירה ליד מימפחה ערבית ישראלית עשירה, כדי שתגדל בין בני-עממה.

שלא תהיה כפופה לשום מיפלגה, אף לא למיפלגה הקומוניסטית. הדבר עורר מייד חשד בלב המימשל הצבאי.

ביואר 1958 התכנס כנס של משכילים בקולנוע אחפ'יר בצנרת. כל הנואמים נז' הרו מלדבר גלויות, אך הרמזים היו רבים. היו אלה ימיהוזהר של גמאל עבד-אל-נאצר, שהפך אליל-המונים בכל רחבי העולם הערבי. גם בכנס הנצרות נאמרו דברים סתומים, שיכלו להתפרש כהבעת תמיכה בגיבור הלאומי הערבי, שהתעמר לה בהג'רג'ריונית קראה לו בשם "הרוזן המצרי".

מייד מלאה העיתונות הישראלית המודרנית בדבריי-התקפה מכוונים על הכנס הלאומי המסוכן. גם מק"י נמנעה מלהגן עליו. המימשל הצבאי פעל במהירות ובתקיפות, שלל את רשיונות-התנועה של המשתתפים, איים בפיטוריו המורים שלקחו בו חלק. היוזמה נתקפה מייד. העולם הזה היה הגורם היחיד במדינה שהגן עליו ומחה נגד פעולת המימשל הצבאי (העולם הזה 1061).

כתב העולם הזה שסיקר את הכנס סיפר לי על תופעה מיוחדת-במינה שנתגלתה בו: צעיר כפרי אלמוני, חובש כפיה, שקרא בו שיר שהצית את הלבבות. "כדאי להתעניין בבחור הזה", אמר הכתב, "זהו משורר אמיתי — המשורר הראשון שנולד בקרב ערביי ישראל".

שארתי לשמו. הכתב הסתכל בי רשימותיו. "קוראים לו ראשד ח'ר' סיין!" אמר.

ביקשתי להיפגש עימו. כעבור כמה ימים ראיתיו לראשונה. בעיקבות הפגישה כתבתי את הרשימה הראשונה שהופיעה על ראשד חוסיין בעיתונות הישראלית.

היא נשאה את הכותרת: "בן אסיה אגוד כיו" כשאני קורא עתה את הדברים, בגיליון הישן של העולם הזה (1066), אני נדהם מן הקטע האחרון של המאמר: "שני שירים של ראשד חוסיין יחד מסמלים את התהייה העמוקה שלב הדור הערבי הצעיר בישראל, הבה ללא שרשים במציאות כלשהי, בין הבטחות ישראליות וגורות המימשל הצבאי, בין שידורי קול ערב ושידורי ישראלי.

"רבים מבני גילו של ראשד בחרו ב' פיתרון קל, עברו את הגבול לירדן ולמצריים. אחרים, כמו ראשד, סירבו לנטוש את אדמת אבותיהם, ועודם מקווים להשתלב בחיי ישראל. אולם הם יוכלו לעשות זאת רק כערבים, בעלי גאווה לאומית.